

Západočeská univerzita v Plzni

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Vývoj názorů na vztah člověka k přírodě

Radka Dobešová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Vývoj názorů na vztah člověka k přírodě

Radka Dobešová

Vedoucí práce:

PhDr. Ivan Koutecký, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Konzultant:

Doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PhDr. Ivanovi Kouteckému, CSc. a panu doc. PhDr. Nikolaji Demjančukovi, CSc. za cenné rady, podporu, pomoc a trpělivost během vzniku celé práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Ekologická etika	3
2.1 Analýza základních myšlenkových konceptů ekologické etiky	4
2.1.1 Antropocentrický základ	4
2.1.2 Biocentrický základ	6
2.1.3 Ekocentrický základ	8
2.1.4 Teocentrický základ	10
3. Vymezení pojmů hlubinná a mělká ekologie	13
3.1 Mělká ekologie	13
3.2 Hlubinná ekologie	15
4. Vývoj vztahu člověka k přírodě	18
4.1 Antická kultura	18
4.2 Středověká kultura	20
4.3 Renesanční kultura	22
4.4 Novověká kultura	26
5. Ekologická etika v dnešním myšlení a ekologická krize	29
6. Závěr	32
7. Seznam použité literatury a pramenů	33
8. Internetové zdroje	36
9. Resumé	37

1. Úvod

Ať chceme či nechceme mimolidský svět nás obklopuje ze všech stran, je pro nás nezbytný k životu, jelikož jeho přírodní obnovitelné zdroje jsou pro nás nutné k přežití. Co si ale mnoho lidí neuvědomuje je to, že díky našemu chování vůči přírodě, tady pro nás nemusí být věčně. Je zvláštní pozorovat, že každý člověk v sobě cítí v určitých situacích pud sebezáchovy, pud přežití, ale pokud se jedná o ekologickou krizi, která na nás útočí z různých médií, jsme proti tomu imunní. Nezajímá nás, jak to u nás na planetě bude vypadat za pár desítek let, a to z toho důvodu, že my už tady nemusíme být a nebudeme, ale generace po nás ano, naši budoucí potomci a potomci našich přímých potomků, naše rodiny. Měli bychom si uvědomit, že svět bychom měli předávat z generace na generaci minimálně v takové podobě, v jaké jsme ho převzali my, ne-li i lepší.

V následujících kapitolách se představí několik směrů a jejich představitelé, kteří proti těmto věcem nechtěli stát v ústraní, ale chtěli náš svět zlepšit. Snažili se o získání informací a jejich následné zpracování, jaké nám může nabídnout jen příroda a její přímé zkoumání a pozorování. Díky jejich publikacím se příroda představila i široké veřejnosti, což mohlo mít za následek vyšší úroveň znalostí vůči přírodě a tedy mohlo být předpokladem, že i obyčejní lidé se začnou k mimolidskému světu chovat šetrněji, protože si uvědomí, že jsme jeho součástí a tento svět je zase součástí nás. Ať chceme nebo nechceme, jsme vzájemně provázáni a vzájemně na sobě závislí. Jak příroda na nás, tak my zase na ní. Samozřejmě panuje několik názorů, proto také existuje víc směrů ekologické etiky, které se danou problematiku snaží vysvětlit a vyřešit svým způsobem.

Nejprve se podíváme, co to vlastně je ta ekologická etika, na základě čeho došlo k jejímu vzniku a jaké myšlenkové směry se v ní vyskytují. V této práci se objeví čtyři hlavní proudy, a sice antropocentrismus zaměřený na člověka, biocentrismus, jehož zásady se týkají jakéhokoliv života na této planetě a jeho práva na vznik a rozvoj. Poté bude následovat ekocentrismus, kde předmětem je naše planeta Země a jako poslední představíme teocentrismus, kde vládne tvořivá síla v podobě Boha, ke kterému vše směřuje. Tyto kapitoly jsou doplněné o hlavní představitele a jejich fotografie pro lepší představu.

Od směrů se přesuneme k ekologickým hnutím a strategiím, zejména pak k mělké a hlubinné ekologii. Větší zaměření bude na hlubinně ekologické hnutí, kde hlavním autorem je Arne Naess, jenž tento termín sám založil, opět přidána fotografie. Od ekologických hnutí

bude následovat vývoj vztahu člověka k přírodě v rámci světových dějin. Od antiky přes středověk a renesanci až po novověk. V těchto kapitolách bude spíše zmíněna věda a filozofie v rámci vztahu člověka k přírodě. Dobové objevy a publikace, na které pak navazovali v dalších etapách dějin ostatní myslitelé a autoři. V posledních řádcích kapitoly se zkrátíme zaměříme na ekologickou krizi a na dnešní jednání lidí vůči přírodě. Jak bychom se jako lidstvo měli chovat k mimolidskému světu, aby zde po nás zůstal ještě hodně dlouho pro příští generace.

2. Ekologická etika

Známe-li význam slov ekologie a etika, nebude pro nás nijak těžké pochopit smysl spojení ekologická etika. Ekologie v tomto smyslu označuje ochranu životního prostředí a etika zase představuje pravidla a normy lidského chování. Ekologická etika neboli etika životního prostředí či etika environmentální se zabývá problematikou, jak by se měl člověk nebo skupina lidí chovat k přírodě, k životnímu prostředí a tedy ke všemu mimolidskému.¹

Během dlouhé doby se lidé již naučili kontrolovat svou nespolehlivou pudovou soustavu a uvědomili si, že každé jejich jednání nemusí být dobré, proto se také postupem času naučili přemýšlet nad tím, jaké jednání vede k záhodným výsledkům a jaké nikoli. Lidé mohou ve svém jednání spoléhat na určitý zvyk, kdy jejich chování vyplývá automaticky z tradice, ale nastávají i takové situace, kdy se člověk musí rozhodovat a přemýšlet nad tím, jaký krok vykoná. Zde přichází na řadu etika, která slouží jako systém zásad napomáhající v rozhodování, jaké jednání v dané chvíli bude optimální. Obraz ekologické etiky je tedy velice podobný. Je to soubor pravidel a norem, které člověku napovídají, jak by se měl stavět ke všemu mimolidskému na tomto světě.²

Možnost východiska pro vznik etického vztahu k přírodě, kdy by byly uznány veškeré formy života nabízí židovsko-křesťanská tradice, jež tvrdí, že člověk je ochránce přírody, a proto je odpovědný Stvořiteli. Ovšem otázkou je, jaká by měla být metafyzika, která by lidi donutila v sobě opět probudit cit k přírodě stejně jako k lidské přirozenosti. V době, kdy je nezbytné řešení problematiky životního prostředí, se nabízí otázka, zda potřebujeme právě novou metafyziku, tedy nový pohled na lidstvo a svět, protože právě takováto metafyzika by měla pojímat člověka jako těsnou součást přírodního řádu, aniž by ale začala omezovat jeho základní určení.³

Jistě existuje mnoho způsobů a názorů, jak tento problém vztahu člověka k přírodě řešit, hlavně i existuje mnoho různých druhů etik. Etika vznešeného lidství či etika úcty k životu a k Zemi. Několik strategií, které mají svá východiska, chybí ale další krok, jenž by nám řekl „Jak teď na to“? Můžeme zde zmínit dva základní přístupy – subjektivizace v ekologické etice a objektivizace v ekologické etice. První strategie navrhuje řešení v odcizení se člověka přírodě, kdy opustíme svou odpovědnost k přírodě. Druhý přístup pak vidí problém

1 BRÁZDA, Radim. *Etika environmentální*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 110.

2 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 15-16.

3 KOLÁŘSKÝ, Rudolf. *Filosofický význam současné ekologické krize*. 1. vyd. Praha : Filosofia, 2011, s. 37.

v komplexním střetu člověka a přírody a pátrá proto po systémových řešeních.⁴

Pokud bychom chtěli shrnout celou obecnou charakteristiku ekologické etiky, museli bychom říct, že hlavním úkolem ekologické etiky je snaha o vytvoření teorie, která by vhodným způsobem řešila vztah člověka a přírody, pokud by došlo k narušení rovnováhy mezi těmito dvěma prvky.⁵

Hlavními představiteli ekologické etiky jsou Lynn Townsend White, Jr., Arne Naess, jenž definoval principy jednoho z důležitých hnutí ekologické etiky, a sice hlubinné ekologie, a Aldo Leopold.⁶

2.1 Analýza základních myšlenkových konceptů ekologické etiky.

Jak už jsme výše zmínili, ekologická etika má několik směrů a strategií, jedním z nich je již představená hlubinná ekologie, kterou však blíže rozebereme v následujících kapitolách. Mluvíme-li totiž o myšlenkových konceptech ekologické etiky, máme tím na mysli koncepce jako antropocentrismus, biocentrismus, ekocentrismus a teocentrismus.

2.1.1 Antropocentrický základ

Antropocentrismus se soustředí výhradně na člověka a jeho potřeby a tím se člověk stává i samotným objektem kritiky antropocentrismu. Člověk a jeho požadavky, cíle, jednání a postoje mají výhradní postavení. Stává se předmětem kritiky hlavně v případě, kdy tyto jeho výsady mu umožňují stát se bezohledným ke všemu nelidskému.⁷

Jak píše Erazim Kohák ve své knize *Zelená svatozář*, antropocentrismus můžeme přirovnat k etice vznešeného lidství, kdy se člověk domnívá, že vše, co má nějakou hodnotu a smysl, se odvozuje od něho samého. Označení antropocentrista nese ovšem dvojí význam, může se jednat jak o postoj egoistický, jenž představuje panský přístup, tak o postoj pečovatelský. Zrod této domněnky má dva základy, a sice jeden zkušenostní a druhý

4 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 107.

5 BRÁZDA, Radim. *Etika environmentální*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 110.

6 Tamtéž, s. 110.

7 HORYNA, Břetislav. *Antropocentrismus*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 26.

myšlenkový. Jedná-li se o zkušenost, antropocentrismus vzniká tehdy, kdy se lidé stávají pány svého světa. Lidský zájem o svět kolem nás dává teprve tomu, co nás obklopuje smysl. Vše je výplodem lidského rozumu. Věci kolem nás jsou vyrobené pouze k našim službám, není potom divu, že si myslíme, že jsme středem všeho a od nás se vše odvíjí. Myšlenkový základ spočívá v představě, že kolem nás je vše bezduché, zvířata jsou věci, jediný subjekt je člověk, a proto je i zdrojem všeho smyslu a hodnoty. Panský postoj vyjadřuje podřízení nelidského světa vládě rozumu. Člověk má schopnost odprostit se přirozené nutnosti a podmanit si přírodu jako surovinu beze smyslu a hodnoty. S touto vizí vstoupil evropský svět do 19. století. Později se však ukázalo, že tato myšlenka ničí jak přírodu, tak samotné lidstvo.⁸

Z filozofického hlediska je nezbytné zmínit, že následně si řada myslitelů tento problém začala uvědomovat. I když nepřiznali, že o přírodu by se mělo pečovat kvůli ní samé, docházelo jim, že krátkodobý kořistnický přístup je projevem sobeckého postoje k přírodě. Dobrým důvodem, proč by člověk měl redukovat své nároky, se jim jevil pohled na přirozenou obnovu a udržitelnost přírodních zdrojů. Člověk by si měl brát jen tolik, co příroda unese a tím bude také schopná neustále obnovovat své zásoby, které z ní bude moct člověk čerpat, aniž by ji nějakým způsobem přibližoval svému konci. Uvědomovali si, že toto řešení je v dlouhodobém zájmu lidstva.⁹

Erazim Kohák

<http://www.radio.cz/en/section/one-on-one/professor-erazim-kohak-grateful-to-be-home-grateful-to-be-alive>

Názor o určité rovnováze sepsal také představitel antropocentrismu Al Gore ve své publikaci *Země na misce vah*, kde tvrdí, že pokud by se každý jedinec, jenž si uvědomuje ekologickou krizi, sám osobně snažil o změnu u sebe sama, došlo by k obrovským změnám.¹⁰

8 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 73-76.

9 Tamtéž, s. 77.

10 GORE, Al. *Země na misce vah*. 1. vyd. Praha : Argo, 1994, s. 17.

„Každý z nás musí přijmout větší osobní zodpovědnost za zhoršování životního prostředí ve světě; každý se musí kriticky zamyslet nad způsoby svého myšlení a jednání, které je odrazem i příčinou této vážné krize.“¹¹

Al Gore

<http://www.rollingstone.com/politics/blogs/national-affairs/al-gore-calls-out-obama-news-media-on-climate-change-20110622>

Antropocentrismus má několik představitelů a jejich příznivců, mezi nejdůležitější lze zařadit australského filosofa Johna Passmore a jeho knihu *Man's Responsibility for Nature—Ecological Problems and Western Traditions* a nutné je zmínit Martina W. Lewise s publikací *Green Delusions – An Environmentalist Critique of Radical Environmentalism*.¹²

2.1.2 Biocentrický základ

Podle E. Koháka byl již výše zmíněný antropocentrismus představen jako etika vznešeného lidství. Pokud bychom se měli držet stejného postupu, biocentrismus lze definovat jako etiku či filosofii úcty k životu. Tento termín však nemá na svědomí E. Kohák,

11 GORE, Al. *Země na míse vah*. 1. vyd. Praha : Argo, 1994, s. 17.

12 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 79.

ale německý lékař, hudebník a teolog Albert Schweitzer.¹³ Žil v letech 1875-1965, a zabýval se etickým systémem, který se vyznačoval úctou k životu samému a vřelým vztahem k ostatním lidem.¹⁴

Pro Alberta Schweitzera tím nejdůležitějším byl život samotný, vycházel z jednoduchého myšlení, jež se soustřeďuje na jednoduché jevy, jako je právě život, protože jakékoliv další přemýšlení o životě a jeho smyslu je zbytečné bez uvědomění si života sama o sobě. Život je pouze kladný, je třeba ho udržovat a ochraňovat, protože i on sám má tendenci ke svému zachování. Tímto také kritizuje jednu z hlavních myšlenek Descarta; „*myslím, tedy jsem*“. Nahrazuje ji spíše „*žiji, tedy jsem*“.¹⁵

Etika úcty k životu v sobě nenese jen to, že život je pozitivní, vždy kladný, ale i myšlenku toho, kdo má právo rozhodovat nad tím, jaký život má větší či menší smysl. Všechny životy jsou si rovny, ať už se jedná o lidský, nebo o život jiného tvora. Opačné smýšlení pak vede pouze k tomu, že jsou i některé životy, které mohou být posuzovány jako bezcenné, například určité druhy hmyzu. Skutečně etický člověk nedělá rozdílu mezi těmito životy i v případě, že se mu ze subjektivního hlediska mohou zdát níže postaveny. Avšak i tato záležitost nedává nikomu právo rozhodovat, zdali takový život má být ukončen nebo ne. Je pravdou, že mohou nastat situace, kdy jedinec takové rozhodnutí musí učinit pod tlakem. Pak si musí vybrat, který život obětovat pro zachování jiného. Člověk uznávající etiku úcty k životu nikdy neohrozí nebo nezničí život jiného tvora bezmyšlenkovitě, pouze z nutnosti. Pokud už taková nezbytnost má nastat, měl by si velmi dobře rozmyslet, zda je toto opravdu nevyhnutelná možnost, jak problém vyřešit. Například farmář, jenž poskytne pastvu pro své stádo na louce plné květů, by se měl mít na velikém pozoru, když jde cestou domů, aby bezmyšlenkovitě nekopl do rostliny, a neukončil tak zbytečně její život. Stejně jako ti, kteří nechají zvířata podstoupit nejrůznější pokusné operace pro dobro lidstva, by nikdy v takové činnosti neměli najít zálibení, natož pak zisk.¹⁶

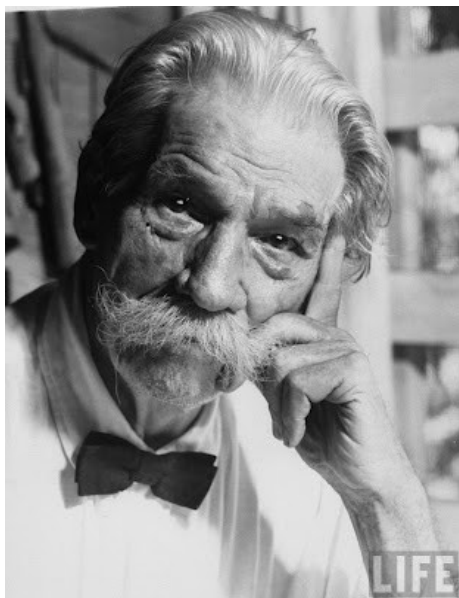
13 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 86.

14 HORYNA, Břetislav. *Schweitzer Albert*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 368.

15 FUNDA, A. Otakar. *Albert Schweitzer-zastávce kritického myšlení a úcty k životu*. In: SCHWEITZER, Albert. *Zastávce kritického myšlení a úcty k životu*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1989, s. 38-40.

16 SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. 1. vyd. Praha : DharmaGaia, 1993, s. 38-39.

„Kdy dojde na to, že veřejné mínění nebude trpět lidové obveselení, které spočívá ve špatném zacházení se zvířaty a v jejich usmrcování? Kdy budeme tak daleko, že radost ze sportovního zabíjení zvířat na lovu bude platit za lidské poblouznění a všechno zabíjení, které je nám uloženo nutností, bude konáno se smutkem?“¹⁷

Albert Schweitzer

<http://citizengrave.blogspot.cz/2012/04/lambarena-de-albert-schweitzer.html>

Kromě již zmíněného Alberta Schweitzera je nutno uvést ještě jiné biocentriky a jejich publikace. Do tohoto směru se řadí Paul Taylor s knihou *Respect for Nature-A Theory of Environmental Ethics* a Rolston M. Holmes III. s jeho publikací *Philosophy gone Wild-Environmental Ethics*.¹⁸

2.1.3 Ekocentrický základ

Ekocentrismus neboli etika Země je na rozdíl od biocentrismu, jenž je postaven na morálních a filozofických základech, směrem, který se snaží smysl a hodnotu přírody postavit na přírodovědně poučných systémech a na znalostech fungování určitých ekosystémů. Mezi prvními, kdo přišel s představením tohoto směru byl Aldo Leopold, vlivný ekologický

17 SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. 1. vyd. Praha : DharmaGaia, 1993, s. 40.

18 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 80.

myslitel.¹⁹

Aldo Leopold

<http://qcpages.qc.edu/Biology/LahtiSites/greatlit/contempus/leopold/sandcounty.htm>

V ekocentrismu nejde už jen o život samý jako tomu bylo u biocentrismu, ale zde se jedná o samotný předpoklad života a o podmínky k jeho zachování. Z pohledu Aldo Leopolda ekocentrický základ znamená rovnováhu celého ekosystému. Jako první užil obratu „myslet jako hora“. Toto slovní spojení vyjadřuje přesně tuto rovnováhu. Z hlediska hory, je škodnou vše, co narušuje rovnováhu života. Stačí jeden moment a spustí se řetězec nevyhnutelných situací, které nepřispívají k zachování integrity. Nehlídaná stáda vypasí veškerou zeleň rostoucí na hoře, deště poté lehce odplaví veškerou zeminu a takhle to může pokračovat dál, až se celý ekosystém naruší a my se pak jen smutně můžeme dívat na to, co zbyde z jinak krásné přírody.²⁰

Z počátku se může zdát, že Aldo Leopold a Albert Schweitzer k sobě názorově měli velmi blízko, ale Leopold své uvažování nad vztahem člověka a přírody posouvá mnohem dál. Věřil totiž tomu, že pokud dojde u člověka k výraznému zlepšení znalostí, dojde tak k výraznému zlepšení v poznání morálního světa. Jinak řečeno, pokud lidstvo lépe pozná přírodu, přijde i lepší etika. Jak už bylo řečeno, ekocentrismus se snažil o přírodovědné poučení lidstva, nejen o morální a filosofické. A dnešní výsledky přírodních věd jen dokazují,

19 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 92.

20 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 94-95.

že ne člověk je korunou všeho, ne život samotný, ale biotický celek, protože samotný ekosystém je na vrcholu všeho. V ekocentrismu se tedy jedná o vztah mezi člověkem a ekosystémem. Člověk je součástí biologického společenstva, není už pánem, ale žije v krajinném společenství jako občan, což znamená, že by měl respektovat jak ostatní žijící tvory, tak přírodu jako takovou, jedná se totiž o jeho domov.²¹

Lze tedy říci, že etika Země je oproti etice úcty k životu holistická. Jediné, co považuje za důležité a směrodatné je celek, ne jeho části. Smysl těchto částí odvozuje totiž od celku. Sice tvrdí, že každý jedinec, který je součástí ekosystému má právo na život, ovšem narušuje-li rovnováhu, není jiné východisko než jeho odstranění, naopak zase ohrožené druhy mají výsadní postavení; zaslouží si zvláštní zacházení.²²

Mezi ekocentriky kromě Aldo Leopolda řadíme Jamese Lovelocka a jeho knihu *Gaia*, Roberta W. Cattona s publikací *Overshoot-The Ecological Basis of Revolutionary Change* a v neposlední řadě českého představitele Josefa Šmajse, který napsal *Drama evoluce*.²³

2.1.4 Teocentrický základ

Teocentrismus jako protiklad antropofornismu lze charakterizovat jako teologické a filozoficko-náboženské koncepce, kde středem všeho dění je Bůh.²⁴

Etika bázně Boží, jak lze jinak označit teocentrismus, vyjadřuje přesvědčení, že vše na tomto světě vychází od Boha a člověk je pouze jednou z jeho částí. Pozor však na vykládání teocentrismu jako víry. Je to životní postoj, kdy si lidé nemusí vůbec představovat Boha jako nějakou nadpřirozenou bytost, za vším může stát cosi jiného, cosi posvátného, co člověk ještě neumí zcela pojmenovat. Podstatou teocentrismu je ono posvátno, které prostupuje vším. Člověk ve vztahu k přírodě vnímá mimolidský svět jako posvátno, které je a není Bůh, jde o prožitek něčeho nadpřirozeného, o závislost a uvědomění si, že jsme součástí tohoto celku, jenž si žije svým vlastním životem, a proto si vyžaduje úctu. Lidé by měli žít v souladu s přírodou a jejím rytmem.²⁵

Bohuslav Binka v *Environmentální etice* přibližuje názor jednoho z náboženských představitelů a předchůdců environmentální etiky Johna Ruskina. Dle jeho názorů na počátku

21 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 92-93.

22 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 96.

23 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 80.

24 HORYNA, Břetislav. *Teocentrismus*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 402.

25 KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006, s. 68.

nebyla žádná živá příroda, ta začala žít svým životem až pomocí duchovní tvůrčí síly, která pohání přírodu svým směrem. Příroda putuje, neustále se vyvíjí a přibližuje se k Bohu. Vše, co existuje v kosmu lze rozdělit podle síly životnosti. Člověk je součástí systému a považuje ho za nejživějšího tvora na tomto světě, má vyšší míru a sílu životnosti než živočichové a rostliny, a pokud by neexistovala jiná vyšší životní síla, později by se určitě objevila. Tím chce říct, že člověk je na vrcholu této životnosti, ale postupem času se zrodí něco dokonalejšího než je on sám. A ač je člověk korunou této hierarchie, jeho výtvořiny jsou daleko na nižší úrovni než je příroda. Tím chce říct, že čemukoliv nebo komukoliv se zvyšuje míra životnosti, duchovnosti, zvedá se tak i jeho hodnota. Ale ačkoli je dle Ruskina člověk korunou hierarchie, je také její součástí, což znamená, že on i příroda směřují k nejvyšší síle, a tou je Bůh.²⁶

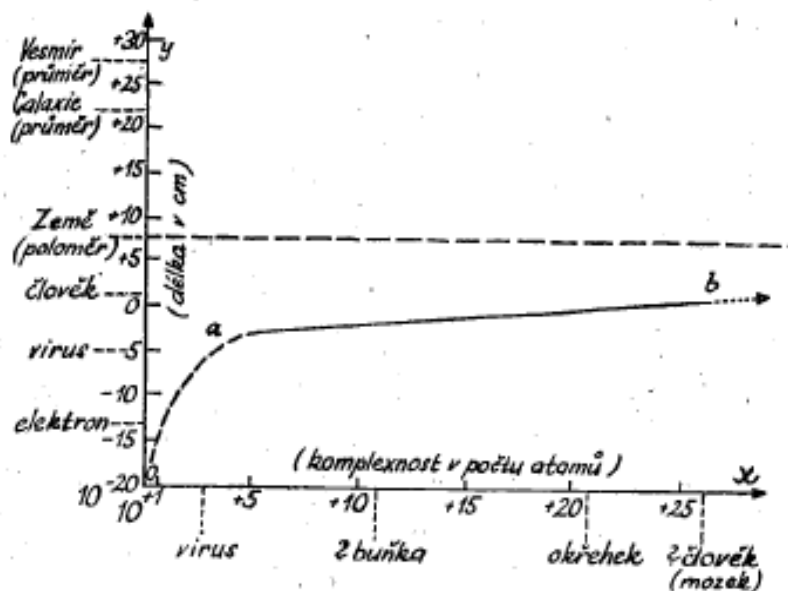
Pierre Teilhard de Chardin

http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Teilhard_de_Chardin

Pokud byla řeč o Ruskinovo pojetí, je nutné zmínit filosofa a teologa Pierra T. de Chardina a jeho výbor studií pod názvem *Místo člověka v přírodě*. V této knize se snažil svůj názor na tuto problematiku přiblížit pomocí přirozené křivky komplexnosti. V podstatě tvrdí, že evoluce stále a rychleji ve spojitosti s časem směřuje ke korpuskulizaci a komplexnosti

26 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 124-125.

hmoty. Mluví o nejnižších prvcích jako například atomy, které na sebe nabalují další a další prvky. Těmito kombinacemi vzniká seskupení, které je strukturálně dokončeno, i když se samo v sobě může dále rozšiřovat. Jednotka je sama v sobě omezena a k tomu se vykazuje vyšší úrovní vnitřní složitosti. Přirozená křivka komplexnosti tedy ukazuje Chardinův postoj, jak vše začíná od nejmenších a jednoduchých objektů a putuje až k živým tvorům. Snaží se tak ukázat život jako jeden z nezákladnějších procesů kolem nás, který je pro vesmír velice důležitý. Na této křivce, o které jsme se již výše zmínili, jsou dva zásadní body. Bod oživení, který představuje příchod života jako takového, a bod polidštění, jenž je ukázkou příchodu člověka.²⁷

Obr. 1. Přirozená křivka komplexnosti (viz text).
a — bod oživení
b — bod polidštění

TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Místo člověka v přírodě*. 2.vyd. Praha : Svoboda-Libertas, 1993, s. 17.

K dalším teocentrikům se řadí Henryk Skolimowski, jenž napsal dílo *Živá filosofie – Ekofilosofie jako strom života*, a z českého prostředí lze jmenovat Erazima Koháka, Hanu Librovou a Pavla Nováčka.²⁸

27 TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Místo člověka v přírodě*. 2.vyd. Praha : Svoboda-Libertas, 1993, s. 15-17.

28 BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 81.

3. Vymezení pojmů hlubinná a mělká ekologie

V této kapitole si představíme pojmy jako hlubinná ekologie a mělká ekologie. Je důležité říct, že zde se nejedná o žádné koncepce jako tomu bylo u antropocentrismu, biocentrismu, ekocentrismu a teocentrismu; za hlubinnou či mělkou ekologii je většinou označováno určité hnutí nebo strategie, kdy větší důraz bude kladen na hlubinně ekologické hnutí. Mělkou ekologii si představíme pouze stručně.

3.1 Mělká ekologie

Dalo by se říct, že hlavním postojem mělké ekologie je názor, že ekologická krize je řešitelná technicky. Aby toto heslo bylo uvedeno na pravou míru, mělká ekologie tvrdí, že překonání ekologické krize je technický problém, což v podstatě znamená jediný problém. Není tak třeba provádět změny jak v ekonomickém systému, tak v lidském uvažování v rámci přírody. Stoupenci mělké ekologie zastávají názor, že pomocí technického rozvoje, který je v průmyslových zemích předem daný, proto je zbytečné proti němu jakkoliv protestovat, dojde ke snížení znečištění a přispěje tak větší míře udržitelnosti přírodních zdrojů.²⁹

Na druhou stranu v knize *Ekologie, pospolitost a životní styl* od Arne Naesse se lze dočíst, že panuje obecný názor, kdy se klade důraz na stručnost, praktičnost a profesionalitu, ale vědomí hodnot se zcela vytrácí. Situace na trhu je totiž taková, že nikdo nenutí výrobce, aby začali pracovat na mnohem šetrnějších technologiích a zastánci tohoto řešení se podobným diskuzím, kdy se jedná o přechod z radikálních na jemnější technologie, vyhýbají. Věc se má tak, že v rámci trhu vyplývá, že jsou žádány naopak na místo šetrných technologií technologie škodlivé. To opět jen dokazuje, že člověk se zabývá hlavně sháněním účinných prostředků, které mu ušetří práci a čas, ale nezajímá se už o jisté vnitřní hodnoty. Lidé si ani nestačí všimnout a v dnešním technokratickém světě už na dosavadní cíle nezbyvá čas, což si uvědomí jedině tehdy, kdy sami poznají, že kladou větší důraz na prostředky než na samotné cíle, a když už na cíle, tak na ty podřadné místo těch podstatných. V tomto případě se tak lidská orientace odvrací od bezprostředních zážitků a směřuje svůj zájem na plánování budoucnosti.³⁰

29 NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vyd. Tulčák : Abies, 1996, s. 144.

30 Tamtéž, s. 144 – 145.

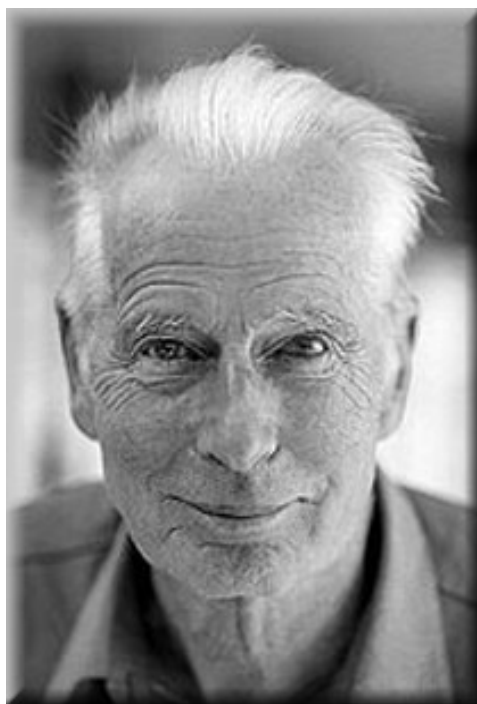
3.2 Hlubinná ekologie

Hlubinná ekologie (*deep ecology*) poprvé uvedl Arne Naess ve své stati *Povrchové a hlubinné ekologické hnutí* v roce 1973. Jednalo se o hlubší a duchovnější postoj k přírodě, jenž by měl být výsledkem naší širší citové otevřenosti k nám samým i k ne-lidskému světu. Hlubinná ekologie se zajímá o lidský život a společnost v rámci jejich vlivu na přírodu. Jak je společnost uspořádána a v jakém je stavu, aby zachovávala jednotlivý ekosystém. V tomto tkví také rozdíl mezi hlubinnou ekologií a ekologií jako přírodní vědou, která si neklade otázky typu, jaký druh společnosti existuje pro toto zachování. Proto hlubinně ekologické hnutí přesahuje vědecké poznání moudrosti osobnosti a země a vynakládá snahu o celkový náboženský a filozofický světový názor na problém životního prostředí. Z takového vnímání pak vzniká ekologické vědomí, které si klade základní otázky hodnot a etiky. Lze říci, že ekologické vědomí a hlubinné ekologické hnutí je pravým opakem názorů technokraticko-industriálních společností. Tyto společnosti tvrdí, že lidé jsou značně odděleni od přírody a jsou jí nadřazeni, což znamená, že ji mohou řídit, vládnout jí a spravovat ji. Hlubinná ekologie tak bojuje proti panskému postoji, který se plně rozvinul v průběhu tisíciletí v západních kulturách, kde se panský postoj neprojevoval jen vůči přírodě, ale také v rámci vztahů mezi ženami a muži nebo mezi bohatými a chudými. Hlubinná ekologie apeluje na lidi, aby studovali sami sebe do hloubky, aby o sobě uvažovali jako o součásti organického celku. Ekologické vědomí tak hledá objektivnější vědomí a stav bytí pomocí kladení si otázek zaměřených více do hloubky a také pomocí meditace a způsobu života.³¹

Jak už bylo výše zmíněno, hlavním představitelem a zároveň zakladatelem termínu hlubinná ekologie je Arne Naess, který ve své knize *Ekologie, pospolitost a životní styl* definoval hlubinně ekologické hnutí jako popírání klasické představy člověka v přírodě a upřednostňuje pojem úplné relační pole. Toto pole si lze představit jako prostor, kde člověk a příroda jsou v úzkém vztahu v tom smyslu, že člověk je součástí přírody a příroda součástí člověka tak, že bez tohoto vztahu by jedno nemohlo existovat bez druhého. Takový model tedy přesahuje pojetí člověka v přírodě i cokoliv jiného v přírodě. Arne Naess k tomuto výkladu přidává ještě zásadu naprosté rovnosti všeho živého. Zde se Naess představuje také jako zdárný příklad klasického odpůrce antropomorfismu, jelikož tvrdí, že ekolog si váží a lze i říci, že uctívá všechny formy života. Nachází v sobě hluboké vnitřní porozumění ke všemu

31 KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem*. 1. vyd. Praha : Torst, 1996, s. 98-99.

živému, což se dá přirovnat ke vztahu člověka ke svým bližním. Pro ekologa je samozřejmostí stejné právo na život a rozkvět pro vše živé, pokud toto někdo vztahuje pouze na lidi, jedná se pak o čistý antropomorfismus, který má na člověka neblahý vliv. Na kvalitě života totiž velmi záleží uspokojení, které čerpáme z jednoty s ostatními životními formami. To, že se člověk nakonec odcizil sám sobě, závisí na jeho odmítání sebe sama jako součásti přírody.³²

Arne Naess

http://www.cycle-of-life.net/div_case3-witoszek.html

Arne Naess společně s několika kolegy sestavil 8 bodů, jež vyjadřují základní nejobecnější názory, které jsou hlubinným ekologům společná.

Program hlubinně ekologického hnutí

1. *Prosperita života lidí i veškerého ostatního života má svou hodnotu. Hodnota životních forem je nezávislá na užitečnosti z hlediska úzkých lidských zájmů.*

32 NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vyd. Tulčák : Abies, 1996, s. 48.

2. *Hojnost a pestrost života jsou hodnotami sami o sobě a obohacují lidský i veškerý další život na zemi.*
3. *Člověk nemá právo tuto hojnost a pestrost omezovat – výjimkou je uspokojování základních potřeb.*
4. *Současné zasahování člověka do přírody je neúnosné, a situace se rychle zhoršuje.*
5. *Život a kultura lidstva nijak neutrpí podstatným snížením počtu obyvatel. Dobrý stav přírody se bez takového poklesu neobejde.*
6. *Podstatné zlepšení životních podmínek není možné bez proměny politiky, neboť to ovlivňuje ekonomické, technické a ideologické struktury.*
7. *Ideologická proměna spočívá v uznávání především kvality života (její podstatou jsou hodnotné situace), a nikoliv životní úrovně. Je třeba si důkladně uvědomit rozdíl mezi tím, co je „velké“ a co je „ohromné“.*
8. *Kdo se s uvedenými body ztotožní, má povinnost se přímo či nepřímo zúčastnit pokusu o prosazení nezbytných změn.³³*

Arne Naess během svého hlubinného tázání stanovil dvě základní a hlavní normy, které dokazují důležitost pohybu k filozofické a k náboženské rovině vědění. Zjišťování jejich platnosti ale nelze pomocí metodologie moderních věd, jelikož moderní vědy se opírají jen o mechanistické předpoklady. Jedná se o normu seberealizace a normu biocentrické rovnosti.³⁴

Norma seberealizace existuje v návaznosti na duchovní tradici několika světových náboženství, kdy přesahuje pojetí osobnosti jako individua, které usiluje o požitkářské uspokojení ve svém izolovaném světě. Toto moderní západní pojetí nás tak nechává podlehnout kdejaké módě, která právě vládne v naší společnosti, která nás řídí. V tomto případě jsme pak zbaveni možnosti duchovního růstu, jenž začíná tehdy, kdy si sami sebe odmyslíme jako izolované a soutěžící ego, a pokusíme se ztotožnit s ostatními lidmi z naší rodiny, okruhu přátel a nakonec celým lidským rodem. Ale hlubinná ekologie vyžaduje ještě vyšší poslední stupeň interpretace lidského já v hlubinné ekologii, a sice ztotožnění, které sahá daleko za lidstvo; přesahuje ho, aby mohlo obsáhnout svět mimolidský. Vyžaduje si to snahu vidět dále, než nám umožňují omezené kulturní předpoklady a hodnoty nebo běžné vědění. Lze toho dosáhnout například prostřednictvím meditace či přemýšlením nad otázkami hlubinné ekologie. Pokud absolvujeme takovou cestu ke zralosti a jedinečnosti v úplném

33 NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vyd. Tulčák : Abies, 1996, s. 49-50.

34 KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem*. 1. vyd. Praha : Torst, 1996, s. 99.

smyslu, můžeme doufat, že pak dosáhneme svého cíle. Takovému procesu může napomáhat také společnost, ale jediné taková, která naši osobnost nepotlačuje, nýbrž živí a podporuje ve svém rozvoji. Tato snaha o dosažení celé osobnosti může být vyjádřena jako uvědomění „já-v-Já („*self-in-Self*“), kdy Já představuje organický celek. Pokud bychom chtěli, lze tento proces růstu označit ještě obratem „ani jeden nebude zachráněn, dokud nebudeme zachráněni všichni“, slovem „jeden“ je myšlen celý svět, jak ten lidský, tak i ten mimolidský.³⁵

Norma biocentrické rovnosti spočívá v uznání názoru, že každá forma života má stejné rovné právo žít a růst a dosahovat tak svých jednotlivých forem rozvoje a Seberealizace v rámci širší seberealizace. Toto vysvětlení chce dokázat, že veškeré živé bytosti a jiné entity jako součásti stejného systému mají svou hodnotu a jsou si tak rovné. Arne Naess tvrdí, že norma biocentrické rovnosti je v podstatě správná, ačkoli je pravdou, že se v průběhu života všechny druhy navzájem využívají a slouží jeden druhému. Dokazuje to už jen potravní řetězec, jeden slouží jako potrava druhému, čemuž se nelze vyhnout, jedná se totiž o biologický fakt, který se nedá popřít. S duchovními následky těchto faktů dlouho bojovala některá světová náboženství. Někteří se snaží takovou věc popřít tím, že se z nich stanou vegetariáni, ale na druhou stranu tak ukazují, že veškerý rostlinný svět nemá právo na život, což opět popírá normu biocentrické rovnosti a zásady hlubinně ekologického hnutí. Biocentrická rovnost je úzce spojena se seberealizací ve smyslu takovém, že poškozujeme-li přírodu, škodíme tak i sami sobě.³⁶

35 KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem*. 1. vyd. Praha : Torst, 1996, s. 99-100.

36 Tamtéž, s. 100.

4. Vývoj vztahu člověka k přírodě v dějinách lidstva

Vztah člověka k přírodě jaký je dnes zaručeně nebyl takový jako kdysi. Samozřejmě v jakékoliv době myslitelé a jejich stoupenci či učni hledali různá východiska, sepisovali ve svých dílech své názory na danou problematiku, ale abychom pochopili, kde jsme dnes, musíme se vrátit v dějinách a připomenout si vývoj vztahu člověka k přírodě. Postupně od antiky přes středověk a renesanční kulturu se dostaneme až k novověku, z něhož postupně přejdeme až k ekologické etice v dnešním myšlení a k současné ekologické krizi.

4.1 Antická kultura

Už ve 3. a 2. tisíciletí př. n. l. se dá konstatovat první poznatek v oboru anatomie, léčivých rostlin a zemědělství, kdy například v Egyptě vzniklo balzamování nebo v Babylonii, Asyrii, Indii či Číně znali lidé okolo 2000 rostlinných léků. Co se týká Evropy, význam přinesla až antická řecká a římská kultura.³⁷ Biologie v té době ale sloužila spíše jako služba medicíně, než jako samostatná vědní disciplína.³⁸ Totiž tehdejší filosofie zahrnovala veškeré vědění, což znamená, že pojímala i některé znalosti z hlediska přírody. V antice měla opravdová nauka o přírodě dlouhou cestu, než ji lidé začali uznávat. S prvními představami o přírodě přišli například Hérakleitos, který nastínil ideu věčného pohybu, přeměnu forem živé přírody nebo s myšlenkou jednoty života a vesmíru. Poté Empedoklés, jenž se zabýval zrodem živého, dědičností a vznikem účelných forem živé přírody. Později Démokritos s principem jednoty živé a neživé přírody. Tyto myšlenky byly sice pro vývoj biologie důležité, ale neopíraly se o žádnou empirickou zkušenost. Na tyto zkušenosti se soustředil spíše Hippokratés, setřídil je dokonce v určitý systém. Hippokratés žil ve 4.-3. století př. n. l. a zajímal se o anatomii, fyziologii, o to, jak vznikl člověk a o lidskou povahu. Jeho spis *Corpus Hippocraticum* byl lékaři používán do 19. století. *Corpus Hippocraticum* byl soubor 58 spisů z let 450 – 350 př. n. l., které vznikali během působení jeho školy, která se soustředila na zkušenost a experiment.³⁹

37 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 6.

38 ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematické filosofie. Filosofie přírody II. Živá příroda*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s. 13.

39 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 7.

Osobností, která byla pro tuto dobu přelomem, byl však Aristotelés. Zanechal po sobě asi 300 spisů z nejrůznějších oblastí včetně biologie. K poznání přírody přispěl hlavně díly jako *Přírodopis živočišstva*, *O částech živočichů*, *O vzniku živočichů* nebo také *O duši*, a to díky svým dokonalým pozorovacím schopnostem, prostřednictvím nichž přecházel od induktivních úvah k obecným pojmům. Tvrdil, že přírodu ovládá pasivní hmota, aktivní forma, působící příčiny a konečné příčiny.⁴⁰

Pokud by se ale mělo zmínit jeho pojetí přírody, je nutné podotknout, že Aristotelés chápal přírodu z teleologického hlediska. Zejména mluvíme-li o přírodě živé. Aristotelés totiž tvrdil, že vše je předem předurčené. Do výkladu živé přírody zavedl pojem entelechie; živá tvořivá síla, jakási duše života, která jej účelně organizuje. Tato životní síla cíleně řídí proces vzniku života. Aristotelés je tak zastáncem teleologického determinismu v pojetí přírody.⁴¹

Po smrti Aristotela dochází v antickém Řecku k myšlenkovému úpadku v různých oblastech včetně přírodovědy. Jedinou výjimečnou osobností, která stojí určitě za zmínku, je Aristotelův žák Theofrastos, jenž je některými autory považován za zakladatele systematické botaniky jako samostatné disciplíny, a ačkoli byl Aristotelovým žákem, velice kriticky se stavěl k teleologickému vysvětlování přírody. Spíše se orientoval na příčinné vysvětlování jevů. Sepsal 9 knih *Historie rostlin* a *O příčinách rostlin*. Theofrastos žil ve 2. pol. 4. století a zač. 3. století př. n. l.⁴²

Řecko dalo velmi dobré základy pro poznávání přírody antickému Římu, které čerpalu hodně z řeckých poznatků a spíše je povrchně roměňovalo. Orientace směřovala spíše k agronomii a lékařství a autoři poskytovali informace na základě kolektivních poznatků než na základě těch vědeckých. Plinius ve své *Historia naturalis* uvádí na 146 římských autorů. Plinius starší podrobně pojednával o ptácích a hmyzu, zajímal se o kombinaci rodičovských znaků při křížení, o regeneraci orgánů a geografické rozšíření živočichů. Popisuje na 1000 druhů rostlin a ač nebyl vědeckým badatelem, jeho dílo výrazně napomohlo lidskému poznání přírody a přežilo středověk až do období renesance. Z této doby je určitě nezbytné zmínit také autora jménem Dioskúridés, jenž se soustředil na speciální botaniku léčivých rostlin. Další významnou osobností byl Nikolaos Damaskenos, zakladatel tak zvané spekulativní rostlinné

40 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 7.

41 ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematické filosofie. Filosofie přírody II. Živá příroda*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s. 107-133.

42 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 8.

fyziologie.⁴³

Celistvý systém lékařské vědy vytvořil ve 2. století až Galénos z Pergamu, který za hlavní orgány u člověka považoval srdce, játra a mozek. Srdce mělo být v tomto případě hlavním zdrojem tepla, kde vzniká životní duch, jenž se pomocí krve dostává do celého organismu. Játra zase měla tvořit krev, kterou si brala hlavně z potravy a mozek je pak centrem myšlení, citění a pohybu. Galénos se opíral jak o spekulace, tak i o pozorování, pokusy i pitvy. Ve svém systému lékařské vědy tvrdil, že čtyřem aristotelovským živlům odpovídají v těle čtyři šťávy, a sice krev, sliz, černá žluč a žlutá žluč. Jeho velkolepé dílo se stalo základem pro pozdější anatomii, lékařství a fyziologii. Toto dílo tak završuje přírodní filozofické koncepce a vědecké výsledky antiky v oblasti biologie.⁴⁴

Je jistě důležité podotknout, že období antiky, zvláště pak antické Řecko, položilo základy evropské vzdělanosti a hodnotové zaměření. Na druhou stranu, jedná-li se ale o čistý vztah člověka k přírodě, lze říct, že tomuto modelu velikou hodnotu nepřineslo. Nikdy totiž nebyl vyjádřen vztah člověka ke krajině, je možné, že za to může životní styl tehdejší společnosti, byl velmi orientován na život v obci a službu státu. Pravdou ale je, že tato antropocentrická a racionální orientace podstatně slábne v helénistickém období a v Římě v době císařství a z hlediska zájmu vyjádřit vztah člověka k přírodě se v těchto etapách rodí první příznaky ocenění krajiny.⁴⁵

4.2 Středověká kultura

Období středověku bohužel moc nepřálo rozvoji vztahu člověka a přírody. Je to dáno hlavně tím, že lidé byli rozptýleni v malých lokalitách a zabývali se většinou zemědělskou činností a na přírodu tak hleděli jen jako na zdroj obživy, to jim nedávalo prostor podívat se na přírodu z vnějšího pohledu, natož pak jako na estetický objekt. Lidé byli zvyklí držet se hlavně v blízkém okolí svých příbytků, pěstovaly se totiž představy, že okolní lesy jsou nebezpečné, že v nich žijí lesní tvorové. Hluboko do lesů se odvážil málokdo, většinou to byly ozbrojené družiny lovců, pro které byl lov vždy nebezpečným dobrodružstvím. Jednalo se tehdy o pocit ohrožení přírodou, proto také šel estetický zážitek z krajiny mimo vše ostatní. Dalším důležitým faktorem, který ovlivňuje tehdejší pohled člověka na krajinu je náboženství.

43 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 9.-10.

44 Tamtéž, s. 10.

45 LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině*. 1. vyd. Brno : Blok, 1988, s. 26-27.

Křesťanské učení nedává lidem totiž moc prostoru přemýšlet nad jednotou člověka a přírody. Lidské snažení by se mělo upírat hlavně k Bohu, k ničemu jinému.⁴⁶

O podobné situaci můžeme mluvit i v rámci vědy, kdy věda byla zcela podmaněna teologií, až se stalo to, že v 9.-11. století přírodověda v podstatě skoro vůbec neexistovala. Její návrat se konal až díky Arabům, kdy se Španělsko stalo díky jejich vlivu nejvzdělanější zemí středověku. Nelze mluvit o tom, že oni sami by přidaly nějaké závratné poznatky k antické vědě, ale velmi výrazně se zasloužili o záchranu antické vzdělanosti pro Evropu. Kdo určitě stojí za zmínku, je Ibn Rušd (Averroes).⁴⁷

Averroes, celým jménem Abdúl Wálid Muhamad Ibn Ahmad Ibn Muhammad Ibn Rušd, žil v letech 1126 – 1198 a byl arabským středověkým filosofem, lékárníkem, právníkem a hlavně je nezbytné říct, že byl velikým znalcem a komentátorem Aristotelova díla.⁴⁸

Po takové stagnaci byl Averroes někým, díky němuž středověká Evropa poznala antické myslitele a jejich učení, kdy rozvinul Aristotelovy spisy svými komentáři, co se týkalo jejich materialistické stránky. Jako lékař přišel s poznatkem odolnosti proti onemocnění neštovicemi po prvotní infekci.⁴⁹

Jiná situace nastává během 12.-14. století v případě vzniku univerzit. Poznání přírody se šířilo sice pomalu, ale přece jen se objevovalo stále víc tak zvaných přírodovědců, kteří rodily nové a nové poznatky. Patřili tam například Raymondus Lullus, lékař Lanfranc, Mundinus, jenž se zabýval zvláště anatomií, a také geograf Marco Polo. Tito samozřejmě nebyli jedinými; k významnějším vědcům patřil Albertus Magnus. Albertus Magnus se zabýval hned několika obory, jimž věnoval svých 21 svazků. Věnoval se astronomii, fyzice, geografii, botanice, zoologii, mineralogii, logice, filosofii, teologii, psychologii, alchymii i etice. Avšak jeho nejlepší dílo pojednává o botanice. I když Albertus nebyl nijak velikým novátorem a jeho práce často obsahují nesmyslné a jednoduché názory, v době středověku, kdy se lidem opět dostávalo do podvědomí učení antických myslitelů, působil jako někdo, kdo chce světu znovu ukázat, jaké jsou možnosti poznání přírody. Sám hlavně vycházel z Aristotelových děl, ale také ze svého pozorování. Předkládá důkladný popis všech částí a orgánů rostlin, prokazuje podrobné znalosti a zajímá se i o geografické rozšíření fauny a

46 LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině*. 1. vyd. Brno : Blok, 1988, s. 33.

47 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 10-11.

48 FLOSS, Pavel. *Averroes*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 40.

49 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 11.

flóry.⁵⁰

Kdyby měla být řeč o někom, kdo je skutečným novátorem na poli poznávání přírody, je nutné zmínit jméno jako Roger Bacon, anglický filosof, teolog, gramatolog a v neposlední řadě také přírodovědec, jenž žil v letech 1214–1292. Jeho největším dílem je spis *Opus maius*, což je sedm knih, z nichž jedna je speciálně věnována experimentální vědě. V tomto díle pojednává o svém učení, jenž představuje to, že základem všeho poznání by měla být zkušenost, která je hlavně závislá na plánovaném a řízeném zkoumání přírodních jevů. Také je nezbytné říci, že kladl veliký důraz na využití vědních poznatků v technice.⁵¹ Prováděl obecné úvahy o tom, jaké má slunce využití pro život organismů, o vlivu prostředí a klimatu.⁵²

4.3 Renesanční kultura

Epocha renesance byla zvláště významná v Itálii ve 14.-16. století, kdy postupně dochází ke změně myšlení a k přechodu od mystiky a dogmatismu k racionalismu a smyslové zkušenosti. Tak jako byl středověk úpadkem antického myšlení a téměř hrozilo jeho zapomenutí, renesance je pravým opakem. Zpět se vrací antické základy a noví myslitelé této doby se k nim nově obrací, ať už byli stoupenci antiky či jejími kritiky. Co je ale jisté, tak že renesance je epochou osvobozující člověka, myšlení, umění, poezii i jednotlivé vědy. Tak, jak byla církev ve středověku na vrcholu, teď začíná její prestiž upadat a do popředí se dostává ideologie humanismu. Je zcela jisté, že velikou zásluhu nese objev knihtisku, a tak již v roce 1468 vyjde v Benátkách dílo Pliniovo a v roce 1478 *Historie živočichů* od Aristotela.⁵³

Mluví-li se o renesančním období, je nemyslitelné, aby byla opomenuta osobnost jako byl Leonardo da Vinci. Leonardo žil v letech 1452–1519 a byl jedním z nejvýznamnějších představitelů renesance. Tvrdil, že lidské poznání je závislé na smyslové zkušenosti a následně výsledky pozorování by měly být matematicky formalizovány. Geometrika a aritmetika tak umožňuje poznání kvalit, které vytvářejí bohatství přírodních jevů a krásu univerza.⁵⁴ Leonarda da Vinciho lze považovat za jednoho ze zakladatelů experimentální

50 Tamtéž, s. 11.

51 FLOSS, Pavel. *Bacon Roger*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 42.

52 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 11.

53 Tamtéž, s. 12.

54 FLOSS, Pavel. *Leonardo da Vinci*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 236.

přírodovědy.⁵⁵

Do této doby jsme hovořili stále jen o autorech, jež se zabývali téměř všemi obory, které si lze představit, přejdeme-li ale k 16. století, musíme podotknout, že v této době již existovala skupina učenců, která se zabývala pouze výzkumem přírody, i když ze začátku hlavně v podobě filozofie přírody.⁵⁶

Bernardo Telesio, důležitá osobnost na poli italské renesanční filozofie přírody, žil v letech 1507–1588. Lze být považován za zakladatele italské přírodní filozofie a za hlavní cíl si kladl výklad přírody z ní samé, nikoliv z knih, jež napsali jeho předchůdci, byť se mohli pyšnit slavnými jmény a průlomovými objevy. Je toho důkazem jeho obsáhlé dílo s názvem *O přírodě podle jejích vlastních principů*. Stejně jako da Vinci kladl důraz na smyslovou zkušenost, neboť byl zástancem toho, že pomocí našich smyslů jsme přímo spojeni s přírodou a pouze skrze ně samé ji dokážeme pochopit a studovat. Podle Telesia dvěma hlavními principy přírody jsou teplo a chladno, které dávají hmotě různou konzistenci, jež je základem všech vlastností.⁵⁷

Bernardo Telesio ale nebyl jediným, kdo se odvracel v tuto dobu od knih a sázel na vlastní smyslové zkušenosti. Stejně tak jednali například Otto Brunfels, jenž sestavil nové herbáře a atlasy, čemuž napomohly v 16. století velké námořní objevy. Dále pak Hieronimus Bock s jeho přirozenou klasifikací rostlin nebo také Karl Clusius, který napsal díla o rostlinách různých evropských a exotických zemí a popsal několik nových druhů. Jeden ze skutečných zakladatelů vědecké botaniky byl však Gaspard Bauhin. Gaspard Bauhin se zasloužil o označení 6000 druhů rostlin a vytvořil metodu jejich označení několika slovy. Různými názvy tak odlišil pojmy rodu a druhu. Vedle Bauhina se v botanice výrazně zasadil také Andrea Cesalpino, který uspořádal kolem 1500 druhů rostlin. Cesalpino se zaslouhuje o objektivní kritéria rozdílů u rostlin, nikoli subjektivní jakožto vůně, barva nebo užitek. Klade důraz na morfologii a fyziologii rostlin; na biologickou funkci studovaných forem. Ovšem ani Cesalpino se nevymanil z teleologického vlivu a byl poznamenán teleologickými koncepcemi přírody jako duší rostlin a podobně. Vedle botaniky se zajímal také o anatomii člověka a přezkoumával Galénovo učení. Měl veliký vliv na svoje žáky a další badatele a umělce.⁵⁸

55 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 12.

56 JANKO, Jan. *Věda v renesanci a novověku*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2006, s. 23.

57 FLOSS, Pavel. *Telesio Bernardo*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 401.

58 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 12 – 13.

Cesalpino nebyl jediným, kdo se nedokázal vymanit z teleologického vlivu. Francesco Patrizzi tvrdil, že poznání zcela nezáleží na smyslech, ale jedná se o duchovní akt na základě vlastnosti duše. Ač byl sice padovským aristotelikem, nakonec se obrátil k platonismu v rozporu s Telesiovým senzualismem. Jeho učení vyplývalo z jeho přesvědčení, že poznáváme skrze vnitřní knihu duše, ne ve vnější knize přírody, kterou lze pojmout pouze smyslovým poznáním.⁵⁹

Konrad Gesner, žijící v letech 1516-1565, byl velice vzdělaný člověk se širokým polem působnosti. Snažil se o univerzálnější pohled. Psal odborné encyklopedie, kde se zabýval několika obory. Měl znalosti ze zoologie, botaniky, geologie, paleontologie, mineralogie, překládal antické texty a zabýval se též jazykovědou. Největším dílem je jeho *Historia animalium*, jež obsahuje na 4500 spisů a na 1000 ilustrací. Tento pětidílný spis byl určen hlavně široké veřejnosti a je to vlastně srovnávací zoologie. Ačkoli jeho poznatky byly občas nepřesné a neúplné, i tak se zasloužil o další rozvoj přírodovědeckých prací. Neméně zajímavým, ač pravým opakem Konrada Gesnera, byl Paracelsus, vlastním jménem Theophrastus Bombastus von Hohenheim, lékař fanaticky přesvědčený o své genialitě.⁶⁰

Žil v letech 1493-1541 a byl jedním z hlavních představitelů renesanční filosofie a zároveň také znalcem přírodních nauk té doby. Důležité ovšem je, že Paracelsus byl zakladatelem iatrochemie, což je lékařský směr, vycházející při terapeutických postupech z alchymie. Jedná-li se o jeho přírodní filosofii, Paracelsus tvrdil, že základními stavebními kameny nejsou čtyři elementy, nýbrž tři principy, které on sám ale považuje za nehmotné. Je to sůl, síra a rtuť. Vytvářením jejich kombinací se tvoří všechny hodnoty, které dělají přírodu přírodou, a jež mají být hlavním předmětem vědění.⁶¹ Paracelsus vystupoval proti všem autoritám, byl hlavně tím člověkem, který byl sám přesvědčený o vlastní pravdě, spálil například Galénovy spisy a vymyslel návod, jak vyrobit malého člověka, neboli homunkula. Je ale velkým zastáncem pozorování a zkušenosti, což dokazují jeho spisy, které podávají racionální úvahy o farmakologii, hygieně, anatomii, matematice, léčení a přírodě, ale také magii a mystice. Jeho životní postoj se ztotožňoval s panvitalismem, s představou, že vše hmotné je oduševnělé. Co mu nelze upřít je také boj se scholastikou a dogmatikou a snaha spojit biologii a chemii. Napsal díla jako *Deset knih o tajemství přírody*, *O vzniku elementů*,

59 JANKO, Jan. *Věda v renesanci a novověku*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2006, s. 23.

60 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 14.

61 FLOSS, Pavel. *Paracelsus*. In: Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002, s. 307.

*Veliká astronomie nebo Vidoucí filozofie.*⁶²

V období renesance je mnoho představitelů, kteří by si zasloužili zde určitě vypsát více informací, bohužel ale nelze obsáhnout všechny významné osobnosti té doby. Podáme však rychlý a stručný přehled o jejich zásluhách a dílech. Mezi myslitele renesanční přírodní filosofie patřili Andreas Vesalius (1514-1564), jehož dílo *O stavbě lidského těla*, kde upřednostňuje fakta před spekulacemi a vytváří vědeckou anatomii. Na Vesalia navazoval Fallopius a Eustach. Na druhou stranu Miguel Servet (1509-1553) se zajímal spíše o fyziologii a patří tak k objevitelům malého krevního oběhu. Fabricius z Acquapendente byl žákem Fallopiia a nechal vzniknout embryologii a srovnávací anatomii. Adam Zalužanský vyzdvihoval hlavně botaniku a byl tak průkopníkem jejího zrovnoprávnění v rámci medicíny. William Harvey (1578-1657) s klasickou prací v oblasti fyziologie *De motu cordis et sanguinis in animalibus*. Kromě studií na 60 různých druhů obratlovců i bezobratlých představil v tomto díle také nové metody experimentování v odvětví fyziologie. Spis *De motu cordis et sanguinis in animalibus* ale nebyl jediným významným dílem Williama Harveyho, vedle toho je nutné zmínit knihu *Výzkum rození živočichů*, kde se zabývá embryologickou problematikou, což by nemělo být žádným překvapením, jelikož byl žákem Fabricia z Acquapendente.⁶³

Giordano Bruno navazoval na Francesca Patrizziho a považoval vesmír za živý celek, skrze něhož prostupuje světová duše. Mezi jeho díla patří *Hlavní filosofické rozpravy, O nekonečnu, univerzu a světech, O příčině, principu a jednom a Večeře na Popeleční středu*. Vesmír je tvořen jednotlivostmi, neboli monádami, které postupně v hierarchii sahají až k Bohu, který sám je tvořící příčinou, protože těchto monád je nekonečné množství, stejně jako nekonečný je i prostor ve vesmíru, což znamená absolutní dokonalost a nekonečnost, které výhradně patří pouze Bohu, tedy Bůh je sám vesmírem. Je tedy jasné, že Giordano Bruno byl vyhradním představitelem panteismu, směru, kde Bůh je ve všem a ztotožňuje se vždy s celkem skutečnosti.⁶⁴

62 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 14.

63 Tamtéž, s. 13-15.

64 JANKO, Jan. *Věda v renesanci a novověku*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2006, s. 24-25.

4.4 Novověká kultura

V 17. století dochází ke značnému rozvoji v oblasti vědy a to nejen prakticky, ale i teoreticky. Kromě matematiky, fyziky a chemie mají přední postavení už i obory jako biologie, anatomie, zoologie a botanika. Anatomie se osamostatnila a fyziologie se soustředí hlavně na životní pochody. Důsledkem toho je také vznik několika Akademií, například ve Florencii, Neapoli, Benátkách, Římě, Německu, Francii či Anglii. K tomu se přidává založení hvězdáren, publikování různých vědeckých časopisů, botanické zahrady, muzea a knihovny a hlavně také pokračují velké námořní cesty, což znamená velké šíření a popularizace vědy ve světě. S tím souvisí řada nových objevů zvláště díky mikroskopu. Ač má tento vynález již dlouhou historii, až Robert Hooke jej přiblížil dokonalosti tak, že z něj učinil nezbytný nástroj vědeckého poznání, hlavně pak pro biologii. Celé to dokazuje jeho dílo *Micrografia*, kde se poprvé objevil podrobný popis mikrostruktur z živé a neživé přírody. Soustředil se také na buněčnou stavbu některých částí rostlin a jako první použil slovo buňka.⁶⁵

Následníkem Hookovo myšlenek byl N. Grew s jeho knihou *Anatomie rostlin*. Toto dílo je velmi důležité hlavně z toho hlediska, že se může pyšnit titulem první klasické práce historického významu a to z toho důvodu, že je zde uvedena struktura rostlin z makroskopického i mikroskopického hlediska. Grew tak mohl zavést termín tkáň stejně jako Hook zavedl pojem buňka. Grew představil strukturu několika různých druhů tkání. Marcello Malpighi ve stejném období uvedl svou práci na totožné téma. Byl vědcem v oblasti mikroskopické anatomie rostlin a živočichů a zabýval se stavbou částí rostlin a jejich fyziologickou funkcí. Výše zmíněna poznámka o mikroskopu si žádá k sobě přiřadit ještě jedno jméno, a tím je Anton Leeuwenhoek, který mikroskop ještě více vylepšil. Díky tomu byl schopný pozorovat činnost srdce, krevní oběh a tkáně rostlin. To vše dokazuje, že botanika i fyziologie jako vědní obory se z počátku 16. století začíná v 17. století budovat na vědeckých základech. Vědci mají díky možným vynálezům a objevům ze zámořních cest větší šanci a možnosti studovat zákonitosti struktury rostlin a prostřednictvím těchto poznatků představit syntetický obraz rostlin.⁶⁶

Po tomto výkladu je evidentní, že příroda byla širokým polem působnosti několika vědců, kteří ji uznávali jako hodnotu, zasluhující si zkoumání a poznávání. Věda šla stále

65 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 16.

66 Tamtéž, s. 16-18.

dopředu a je v procesu růstu dodnes. Odkloníme-li se teď od přírodních věd k čisté filozofii, je třeba zmínit, že v evropské kultuře měl vždy silnou pozici jednostranný racionalismus, jehož hlavní zdroj bylo klasické období antického Řecka a vrcholem pak karteziánský výklad přírody. O pojetí vztahu člověka a přírody v klasickém Řecku bylo už pojednáno v kapitole Antická kultura (viz str. 13-15). Bude-li ale řeč o karteziánském výkladu přírody, hlavním představitelem bude René Descartés.

S čím dál tím větším a rychlejším rozvojem přírodních věd se v novověku začala zpochybňovat představa výkladu všeho živého. Tuto ideu se snažil nahradit neteologický výklad všeho živého. Na toto pojetí se snažil aplikovat model vlastních kauzálních zákonů René Descartés (1596-1650). S pomocí mechanistického materialismu pojal vše živé jako propracované stroje. Organismy a lidské tělo byly determinovány kauzálně, což znamená, že jejich růst, stavba i pohyb se řídily pouze kauzálními zákony.⁶⁷ Jako radikální představitel racionalismu bojoval proti spekulaci a náboženství a staví se tak raději na stranu vědy a rozumového poznání.⁶⁸

Je zcela jasné, že příroda v těchto obdobích má už svou vlastní hodnotu a je předmětem zkoumání hned několika předních myslitelů a autorů, kteří chtějí dokázat širší veřejnosti zákonitosti přírody. Podíl na větším uvědomění si, že mimolidský svět stojí za to více poznat a zkoumat měla věda bezpochyby obrovský. Co ovšem ještě nezaznělo byl vliv také umění. Z přírody nečerpali pouze vědci, ale také přední umělci jak už v rámci malířství, tak i sochařství. I oni poznali, že příroda nabízí nesčetné množství krás, které je potřeba pozorovat a zvěčnit. Samozřejmě nejen oni, hlavně také řada filozofů, jež publikovali své knihy na témata týkající se estetiky přírody a nikoli na témata související s vědou, ačkoli je nutné podotknout, že umění a věda spolu v novověké kultuře úzce souvisí, jelikož umělci pohlížejí na vědu jako na vzor, protože rozvoj vědy a vědních oborů poukázal nejvíce na důležitost přírody a hlavně dokázal, že příroda neskýtá v sobě jen tajemné síly, ale má hodnotu samu o sobě a lidstvo je jí součástí.

V estetické rovině se zájem o krajinu prohlubuje v pozorování i těch nejzákladnějších přírodních jevů, dostává se do podvědomí, že příroda jako autonomní hodnota už není jen zdrojem našich emocí a nenabízí pouze prostředky k vědeckému zkoumání, je nutné ji ocenit i jako krásu sama o sobě. Krajinářství se tak pro malíře stává hlavním žánrem po celé 19.

67 ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematické filosofie. Filosofie přírody II. Živá příroda*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s. 107.

68 ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 19.

století. Nevzobrazují ji ale stejným stylem jako například romantici na konci 18. století, nyní se jedná o zvěčnění krajiny přímo na místě v přírodě. Díky tomu je také umění zásadním odvětvím, které nám ukazuje krásy přírody nejvýrazněji. Prostřednictvím různých uměleckých směrů se nám tak příroda ukazuje v několika verzích. Od realismu k impresionismu, kde můžeme vidět krajinu v jejích dočasných přírodních scénách. I když je pravdou, že malíři mohou zobrazit jen to, co mají v určitou chvíli k dispozici a co jejich smysly dokážou pojmout, jedná se tedy jen o chvilkový prchavý subjektivní vjem. Vrcholem v 19. století je samostatný sloh secese, jenž je ovlivněn dobovou vitalistickou biologii. Vše je najednou prostoupeno životem, životní silou, jež jsou v secesním směru vyobrazeny v ornamentech, a vše je vnímáno a následně vyobrazeno pomocí přírodní, zejména pak botanické metafory. Zde je opět ukázka toho, že umělci čerpali z přírodních věd, protože i oni se uchýlili ke studiu botaniky nebo entomologie pro co nejuvěrohodnější obraz přírody. Najednou i města byla představována jako rozsáhlé louky, kde poletují motýli a krásné květy, jež znamenaly ženy.⁶⁹

Bohužel na konci 19. století dochází k úpadku obdivu k přírodě v rámci některých dekadentů, kteří začali přírodou nějakým způsobem pohrdat a upřednostňovali radikální myšlenky, jež navrhovaly nahradit například světlo měsíce elektrickými světly a živou přírodu pak kaširovanými kulisami. Tím tak připravili pole působnosti avantgardě, která už výhradně uznává a staví do popředí pokrok a techniku. Je pravdou, že do 2. světové války se ještě uchovával nadšení přírodou v širokých vrstvách, nejvíce snad za hitlerovské Třetí říše, kdy jsou lidé uchvázeni divokostí krajiny, avšak opravdový zlom nastane pak v 50. letech 20. století.⁷⁰

69 STIBRAL, Karel. *Odkdy jsou příroda a krajina krásné? : K historii estetického vnímání přírody v Evropě I.* In: *Živa*, 2008, č. 2, s. 52.

70 Tamtéž, s. 52.

5. Ekologická etika v dnešním myšlení a ekologická krize

Po 2. SV v 50. letech 20. století dochází ve zničené Evropě k odklonu od přírody a začíná nastávat obdiv k technice a průmyslu. Nastává doba, kdy se už lidé nenechávají tolik omámit krásami přírody, ale estetikou továren, velikých přehrad a konzumerismem Západu. Naštěstí tato situace nevydržela nijak závrtně dlouho, protože už za deset let přichází změna, kdy narůstá obrovský zájem o otázky životního prostředí a o návrat k přírodě a přirozenosti. Nejedná se jen o samotný návrat k přírodě, ale o jakousi obnovu a přínos nových podnětů. Za co se zasloužila samozřejmě také věda. Tyto nové podněty vnímání přírodních krás dodává především biologie. Příroda tak zůstává pro člověka hlavním zdrojem a útočištěm krásy.⁷¹

Jak už bylo řečeno, v 50. letech 20. století se zájem člověka přesunul k technice a průmyslu. Ačkoli tato situace vydržela jen do 60. let, neznamená to, že ustála, naopak se pomalu rozvíjela, až do dnešní doby 21. století. Ať už lidstvo chce nebo nechce, žijeme ve světě technologickém, ekonomickém, politickém, kulturním a společenském, který na nás vyvíjí nátlak a klade nám takové podmínky, že bez poškozování přírody a čerpání přírodních zdrojů dnes nelze žít.⁷²

Smutné bohužel je, že toto poškozování přírody se děje stále ve větším měřítku a přibývá lidí, kteří si zvykli, že příroda zde pro nás stále je a bude ještě hodně dlouho po nás. Tak tomu ale vůbec být nemusí. Lidé ale takhle dalece nepřemýšlí a ani nechtějí, důkazem toho už je jen to, že pojem krize se objevuje ve všech médiích.

Všude v novinách na nás denně „vyskočí“ termín krize. Slovo krize ovládlo téměř všechny oblasti života, jak ekonomiku, kulturu, politiku, techniku, průmysl, církev, tak stejně tak i přírodní vědy a značí nejistotu, utrpení, zkoušku a naznačuje budoucnost, která je nejasná.⁷³

Jak by zhruba mohla vypadat budoucnost, kdyby se skutečná ekologická krize začala řešit radikálně, nastínil v roce 1992 na ekologickém summitu v Rio de Janeiru malajský ministerský předseda. Uvedl krutou statistiku, kdy upozornil, že kdyby 90% chudšího

71 STIBRAL, Karel. *Odkdy jsou příroda a krajina krásné? : K historii estetického vnímání přírody v Evropě I.* In: *Živa*, 2008, č. 2, s. 52.

72 KOLÁRSKÝ, Rudolf. *Je současná ekologická krize filosofickou krizí?* In: KOLÁRSKÝ, Rudolf; SUŠA, Oleg. *Filosofie a současná ekologická krize*. 1. vyd. Praha : Filosofia, 1998, s. 11.

73 KOSELLECK, Reinhart. *Některé otázky spojené s dějinami pojmu „krize“.* In: Kolektiv autorů. *Pojem krize v dnešním myšlení*. 1. vyd. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992, s. 47.

obyvatelstva vymřelo hladem, znečištění klesne o pouhých 10%. Je nutné, aby se každý zamyslel sám nad sebou a utřídil si své potřeby, které je opravdu nezbytné uspokojit. V dnešní době by se mohlo zdát, že to, co se vyrábí zároveň zkonzujeme, protože to lidé potřebují, není tomu ale tak. Podle určitého kritéria vypracoval Alan Durning tři kategorie, kam rozdělil asi pět miliard obyvatel naší planety. Toto kritérium představuje myšlenku, že lidé v dnešní době potřebují tolik, na kolik zrovna mají. První kategorií jsou nadměrní konzumenti. Skupina nadměrných konzumentů potřebuje co nejvíce jezdit automobilem, pokud to nestačí, tak létat letadlem, plavit se soukromou jachtou či dokonce ponorkou. Zde vládnou obyvatelé hlavně ze Spojených států amerických a Kanady, jež každý den zkonzumují suroviny jejich vlastní váhy. V další skupině jsou ti, kteří připadnou na jednoho z těchto konzumentů, jinak řečeno, každý jednotlivý nadměrný konzument k sobě drží jednoho marginálního jedince. Jsou to osoby, které většinou žijí ze dne na den, pijí často i kontaminovanou vodu, nedobrovolně drží bezmasou dietu, neprodukují žádný odpad, protože ani nemají z čeho. Poslední kategorií jsou zbývající tři miliardy obyvatel, kteří žijí dá se říci obstojně. Mohou jezdit veřejnou dopravou, mají pestrou stravu, což znamená, že konzumují ovoce, zeleninu, maso, obilniny, v podstatě cokoli, na co zrovna mají.⁷⁴

Společnost se rozvíjí, to je nezastavitelné a nepopiratelné, tento růst by ovšem neměl narušovat a ohrožovat integritu přírody a všeho živého, co se v ní vyskytuje. Lidstvo by mělo s veškerou faunou a florou zacházet s úctou, stejně jako zacházejí s úctou k bližnímu svému. V přírodě má vše svou hodnotu a stejné právo na život jako člověk, proto by měl každý člověk převzít zodpovědnost za to, jak působí na přírodu, protože stejně tak působí i na sebe, neboť on je také součástí ekosystému, stejně jako mimolidský svět. Lidé by si měli uvědomit, že přírodní zdroje by měli využívat efektivně a šetrně, aby využívání obnovitelných přírodních zdrojů bylo trvale udržitelné.⁷⁵

Bohužel, vědomí dnešního člověka vůči přírodě je takové, že pro něj nemá smysl něco měnit, protože si myslí, že v řešení problému bude sám. Proč by se měl chovat k přírodě šetrně a opatrně, když bude mít pocit, že zbytek planety to samé dělat nebude, tím dochází k předpokladu, že on sám stejně nemůže nic změnit, tak raději přírodu nebude šetřit také, když to nedělají ani ostatní. Člověk by ale měl zanechávat svět produktivní a rozmanitý pro další generace, a tyto generace zase pro ty další, co přijdou po nás. Rozvoj jedné generace by neměl brzdit a ohrožovat rozvoj té, co bude následovat po něm. Svět by se měl předávat minimálně

74 KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*. 3. vyd. Praha : EarthSave CZ s.r.o., 1993, s. 33-34.

75 KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem*. 1. vyd. Praha : Torst, 1996, s. 195.

alespoň tak, jak jsme ho zdědili my, ne více a více zdevastovaný.⁷⁶

76 KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem*. 1. vyd. Praha : Torst, 1996, s. 195.

6. Závěr

Hlavními cíly kvalifikační práce bylo představit podstatu ekologické etiky, její vznik a případné námitky pro zmírnění ekologické krize. V první kapitole jsme se dozvěděli, že ekologická etika je souborem pravidel, která nám napovídají, jaké by mělo být naše chování vůči ne-lidskému světu. Jaké jednání je v danou chvíli optimální a kdy bychom se neměli řídit čistě automatikou. S ekologickou etikou samozřejmě souvisí i několik směrů, které si žádají své vlastní uvedení i se svými hlavními představiteli. V bakalářské práci bylo uvedeno na čtyři proudy, a sice antropomorfismus, který se výhradně zaměřuje na život člověka. V této kapitole je nastíněna povaha panského postoje, který se v západní kultuře traduje už od dávné historie. Předmětem biocentrismu je život jako takový. Zastává názor, že jakýkoliv život na této planetě má stejné právo na život, na svůj vznik, růst a rozvoj. Ekocentrismus se zaměřuje hlavně na planetu Zemi a teocentrismus na tvořivou sílu, kterou někdo může uznávat jako Boha nebo jako oduševnělou životní sílu, která vším prostupuje.

Se směry ekologické etiky také souvisí různá ekologická hnutí a různé strategie. Uvedly se dva hlavní proudy; mělká (*shallow ecology*) a hlubinná ekologie (*deep ecology*) s tím, že větší důraz byl kladen na hlubinnou ekologii, jejímž zakladatelem je Arne Naess.

Cílem práce mělo také být zahrnout vývoj vztahu člověka k přírodě v rámci světových dějin, a to od antiky a středověku až po renesanci a novověk. V této části jsme se zaměřili hlavně na přírodní vědy, na jejich vývoj a poznatky, které zpracovali ve svých publikacích přední myslitelé a autoři. Jedná se o obory jako biologie, botanika, anatomie a fyziologie. Dozvěděli jsme se, kdo určil poprvé slovo buňka nebo tkáň, jaký autor se zaměřoval výhradně na botaniku nebo anatomii a jaké nové poznatky přinesl světu.

Následuje poslední část práce, která se zaměřuje na 20. a 21. století. Zde se také zmiňuje věda, ale už v menším rozsahu. Spíše se jednalo o umění a jeho směry, jaké podněty čerpaly z vědy. Poté následuje zmínka o ekologické krizi a o dnešním uvažování nad přírodou.

7. Seznam použité literatury a pramenů

BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4594-1.

ČÍŽEK, František, FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 1983.

GORE, Al. *Země na misce vah*. 1. vyd. Praha : Argo, 1994. ISBN 80-85794-21-7.

JANKO, Jan. *Věda v renesanci a novověku*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2006. ISBN 80-7043-523-2.

KELLER, Jan. *Až na dno blahobytu*. 3. vyd. Praha : EarthSave CZ s.r.o., 1993. ISBN 80-903085-7-0.

KOHÁK, Erazim; KOLÁŘSKÝ, Rudolf; MÍCHAL, Igor. *Závod s časem*. 1. vyd. Praha : Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. ISBN 80-85850-86-9.

KOLÁŘSKÝ, Rudolf. *Filosofický význam současné ekologické krize*. 1. vyd. Praha : Filosofia, 2011. ISBN 978-80-700-7361-2.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

Kolektiv autorů. *Pojem krize v dnešním myšlení*. 1. vyd. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992. ISBN 80-7007-034-X.

KOMÁREK, Stanislav. *Příroda a kultura: Svět jevů a svět interpretací*. 1. vyd. Praha : Vesmír, 2000. ISBN 80-85977-33-8.

LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině*. 1. vyd. Brno : Blok, 1988.

LIBROVÁ, Hana. *Pestrí a zelení*. 1. vyd. Brno : Veronica, 1994. ISBN 80-85368-18-8.

LOVELOCK, E. James. *Gaia*. 2. vyd. Tulčák : Abies, 1993, ISBN 80-88699-18-5.

LOVELOCK, James. *Gaia : Živoucí planeta*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0436-8.

MEADOWSOVÁ, H. Donella; MEADOWS, L. Dennis; RANDERS, Jorgen. *Překročení mezí*. 1. vyd. Praha : Argo, 1995. ISBN 80-85794-83-7.

MÍCHAL, Igor. *Ekologická stabilita*. 1. vyd. Brno : Veronica, 1992, ISBN 80-85368-22-6.

NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vyd. Tulčák : Abies, 1996. ISBN 80-88699-09-6.

SCHWEITZER, Albert. *Nauka úcty k životu*. 1. vyd. Praha : DharmaGaia, 1993. ISBN 80-901225-7-4.

SCHWEITZER, Albert. *Zastánce kritického myšlení a úcty k životu*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-010-9.

STIBRAL, Karel. *Odkdy jsou příroda a krajina krásné? : K historii estetického vnímání přírody v Evropě I*. In: *Živa*, 2008, č. 2. ISSN 0044-4812.

ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematické filosofie. Filosofie přírody II. Živá příroda*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012. ISBN 978-80-261-0114-7.

TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Místo člověka v přírodě*. 2.vyd. Praha : Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0309-9.

8. Internetové zdroje

<http://www.radio.cz/en/section/one-on-one/professor-erazim-kohak-grateful-to-be-home-grateful-to-be-alive>

<http://www.rollingstone.com/politics/blogs/national-affairs/al-gore-calls-out-obama-news-media-on-climate-change-20110622>

<http://citizengrave.blogspot.cz/2012/04/lambarena-de-albert-schweitzer.html>

<http://qcpages.qc.edu/Biology/LahtiSites/greatlit/contempus/leopold/sandcounty.htm>

http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Teilhard_de_Chardin

http://www.cycle-of-life.net/div_case3-witoszek.html

9. Resumé

Whether we like it or not not-human world surrounding us from all sides, it is necessary for us to live because of its natural renewable resources are necessary for us to survive. But what many people do not realize is that our behavior towards nature, there for us may not be forever. It is curious to observe that each man feels in himself in certain situations, survival instinct, but if it is an ecological crisis that is attacking us from various media, we are immune . We do not care what our planet would look like in a few decades, and for this reason, that we have not to be here and we will not be here, but generations after us so, our future descendants and the descendants of our direct descendants of our family. We should remember that the world we should pass on from generation to generation, at least in the form in which we had assumed, maybe even better.

The following chapters present several movements and their leaders who oppose these things would not stand on the sidelines, but wanted to improve our world. They tried to obtain information and subsequent treatment, which can offer us only nature and its direct exploration and observation. Through their publications with nature presented to the general public, which could result in a higher level of knowledge against nature and could therefore be assumed that even ordinary people start to behave more friendly to human world, because they realize that we are part of this world and that's a part of us. Whether we like it or not, we are interconnected and interdependent. As nature to us, so we turn to her. Of course there are several opinions, which is why there are more directions ecological ethics, which is the issue of trying to explain and solve their own way.

First, let's see what it is that ecological ethics, based on what was its origin and what schools of thought in the present. In this work shows the four main streams of ecological ethics, namely anthropocentrism focused on humans, biocentrism, the principles apply to any life on this planet and its right to establishment and development. This will be followed ecocentrism, which is the subject of our planet Earth and the last to introduce teocentrism ruled creative force in the form of God, to whom everything is going. These chapters are complemented by key leaders and their photos for a better idea. From the direction of the move to the ecological movement and strategies, especially for shallow and deep ecology. Greater focus will be on deep ecology movement, which is the main author Arne Naess, who founded the term itself, again added photo.

Since the environmental movement will follow the development of man's relationship to nature in the context of world history. From Antiquity through the Middle Ages and the Renaissance to modern times. In these chapters will rather mention science and philosophy in the context of man's relationship to nature. Historical discoveries and publications, which then was followed in other stages of the history of other thinkers and writers. In the last chapter, in short rows will focus on the ecological crisis and the behavior of people towards nature. How we as humans should behave to human world that we stayed there for a very long time for the next generation .